

УДК 373.5.016:62

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ
КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС
З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

Лещенко Юлія, Небога Юлія

**Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і
методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки
життєдіяльності Царенко О.М.**

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені

Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

У статті досліджуються методологічні особливості упровадження компетентнісного підходу в освітній процес з навчальної галузі «Технології». Зокрема, звертається увага на необхідності використання як традиційних, так і новітніх (інноваційних) технологій організації навчальної діяльності учнів. Застосування адекватних методів, ефективних прийомів і засобів навчання нового покоління дає змогу учнівській молоді оволодівати спеціально-предметними і ключовими компетентностями.

***Ключові слова:** компетентнісне навчання, інноваційні технології, методи навчання, спеціально-предметні компетентності.*

Methodological bases of introduction of the competence

Approach in educational process on labor training

Yu. Leshchenko, Yu. Neboga

Scientific supervisor: candidate of pedagogical sciences, associate Professor, Department of theory and methodology of technological training, health and safety Tsarenko O.M.

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,

Kropivnitsky, Ukraine

The article examines the methodological features of the introduction of the competency approach in the educational process in the field of "Technology". In particular, attention is paid to the need to use both traditional and new (innovative) technologies for organizing students' learning activities. The use of adequate methods, effective techniques and teaching aids of the new generation allows students to master special subject and key competencies.

***Key words:** competence training, innovative technologies, teaching methods, special-subject competences.*

Постановка проблеми. Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях. Зокрема, метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток проєктно-технологічної та інформаційно-комунікаційної компетентностей для реалізації творчого потенціалу учнів і їх соціалізації у суспільстві.

Упровадження компетентнісного підходу в освітній процес з навчальної галузі «Технології» зумовлене реалізацією не лише оновленого змісту освіти, але й адекватних методів, прийомів і засобів навчання нового покоління. Сучасна освіта повинна створювати таку систему цілей, змісту, освітнього процесу, методів, навчальних планів і засобів оцінювання, яка надавала б можливість молодій людині оволодівати компетентностями, які потрібні їй для всебічної особистісної самореалізації [2].

Відповідно, сучасне освітнє середовище має формуватися таким чином, щоб повноцінно забезпечувати світоглядно-ціннісні потреби людини, при цьому адаптуючи і соціалізуючи її до нових реалій інформаційного суспільства. Тобто, система освіти повинна стати повноцінним помічником для кожної людини, яка прагне до самореалізації на конкретному життєвому етапі, що вимагає від особистості світоглядної впевненості, а також компетентнісної гнучкості. Потреба в набутті компетентностей, які можуть використовуватися в різних сферах життєдіяльності, стала світоглядним орієнтиром для розвитку сучасної людини [1].

Вивчення та аналіз наукових, методичних джерел і шкільної практики дозволив виокремити суперечність між об'єктивною необхідністю розвитку ключових компетентностей учнів та недостатнім рівнем їх сформованості в значної частини учнівської молоді. Отже, нині загострюється проблема теоретичних пошуків, які розкривають сутність і взаємозв'язок таких феноменів, як світогляд, особистісні компетенції, модернізація освіти тощо. Інтегративне поєднання цих феноменів, які мають важливе значення для подальшого розвитку вітчизняної системи освіти в стратегічному напрямі її

гуманізації та зорієнтованості на реальні проблеми кожного громадянина нашої держави, є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показують результати проведеного аналізу науково-педагогічних досліджень, компетентнісний підхід визнано одним із пріоритетних у модернізації освітньої галузі. Науковцями він розглядається за різними напрямками: вміння вчитися як ключова компетентність (О. Савченко); досвід закордонних країн і стратегія впровадження в українську систему освіти компетентнісного підходу (Н. Бібік, О. Сухомлинська, О. Пометун, О. Овчарук, С. Трубачева); формування життєвої компетентності школярів (І. Єрмаков, І. Ящук та інші).

Історичний розвиток застосування методу проєктів у навчальній діяльності учнів проаналізовано у наукових працях С. Гончаренка, О. Савченко, О. Фунтікової та інших дослідників. Обґрунтованими щодо сучасних уявлень про поняття проєкту і розгляд його як явища міждисциплінарного, є праці В. Гузєєва, Д. Левітес, О. Пехоти, Є. Полат, Г. Селевка, В. Рибалки та багатьох інших, які досліджували форми організації творчого проєктування школярів.

Мета статті – з'ясувати значення методу проєктів для оволодіння учнями ключовими компетентностями на уроках трудового навчання.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз науково-методичної літератури та інформаційних джерел; аналіз навчальної програми з трудового навчання для учнів 5-9 класів (2017 р.), лекційних і практичних занять з курсу «Методика трудового навчання»; систематизація й узагальнення психолого-педагогічних джерел для аналізу понять «компетентність», «компетенція», «метод проєктів» та інших); *емпіричні* (спостереження, бесіди з вчителями трудового навчання під час педагогічної практики; узагальнення результатів дослідження).

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях і нормативних документах компетентнісний підхід в освіті орієнтується, у першу чергу на те, щоб навчити кожного школяра рефлексивно-

світоглядного самоаналізу. Ключовою світоглядною компетенцією, яку має прищеплювати кожній дитині школа, є її спроможність самостійно визначати життєві орієнтири, а також обґрунтовувати їх на основі власних світоглядних переконань. Саме в цьому полягає практична спрямованість світоглядних компетентностей, якими учні оволодівають у закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО). Ключові світоглядні компетентності дають змогу розкрити природу особистісної самореалізації індивідуума як певний визначений порядок дій у процесі переходу від однієї форми використання часу до іншої (оптимальної) [3, с. 45].

Таким чином, висхідним принципом компетентнісного підходу в сучасній системі освіти, яка зорієнтована на формування цілісного світогляду особистості, є прищеплення молодій людині життєтворчої самостійності. Така самостійність передбачає, що головну роль має відігравати не простий набір здобутих знань чи вироблених умінь, а особистісна спроможність кожної молодої людини знаходити, формулювати та адекватно реалізовувати власні стратегії життєвого успіху в різних життєвих ситуаціях та умовах, які можна охарактеризувати як складні (у зв'язку з глобальними світовими процесами) і змінні (тобто, динамічні).

У випадку, коли розглядаються питання світоглядної змістовності системи сучасної освіти, пропонований компетентнісний підхід сам по собі задає конкретні смисло-ціннісні орієнтації не тільки навчальному процесу, а й вихованню, в цілому. Особливість полягає в тому, що аксіологічні орієнтири виникають тут не з навчальних програм, котрі розробляються групою науковців і затверджуються МОН України, а завдяки спільному комунікативному руху всіх суб'єктів освітнього простору (педагогів і школярів) назустріч один одному.

Якщо взяти за основу концепцію О. Дубанесюк [3], то можна припустити, що ключові елементи змістовної структури компетентнісного підходу в сучасній системі освіти України мають бути такими:

1. Сенс освіти полягає в розвитку учнівської молоді, в її здатності самостійно вирішувати проблеми у різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є також і власний досвід конкретного школяра.

2. Змістом сучасної шкільної освіти є педагогічно адаптований соціальний досвід вирішення пізнавальних, світоглядних, моральних, політичних та інших проблем.

3. Сенс організації освітнього процесу полягає у створенні оптимальних умов для формування в учнів досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем, які, власне, і становлять зміст освіти.

4. Оцінка освітніх результатів ґрунтується на аналізі рівнів навченості, досягнутих на певному етапі навчання [3].

Проведений теоретичний аналіз показав, що реальне втілення зазначених принципів у систему освіти України має сприяти вибудовуванню між різними суб'єктами навчання плідних і гуманістичних взаємовідносин. Відповідно, в учнів формуватиметься цілісний, аксіологічно сповнений, особистісно-вмотивований сучасний світогляд.

Як видно із сучасних тлумачень компетентнісного підходу, орієнтири зміщуються з традиційного процесу накопичення нормативно визначеної системи знань, умінь та навичок у сферу формування й розвитку здатності особистості практично діяти, а також творчо застосовувати набуті знання та навчальний досвід у різних життєвих ситуаціях. Таким чином, від сучасного педагога вимагається не просте повідомлення (передавання) знань учневі, а організаційно-управлінська діяльність. Тобто, якщо раніше (у традиційній системі освіти), педагог виконував роль певного ретранслятора знань з основ наук, то нині він має стати організатором освітньої діяльності.

Подібним способом повинна змінитися і модель поведінки школяра – від пасивного засвоєння знань (заучування) до активної самостійної дослідницької діяльності, результати якої він може (за потреби) застосувати

для вирішення конкретних життєвих ситуацій. Отже, в такому випадку освітній процес наповнюється розвивальною функцією, яка стає сьогодні інтегративною характеристикою освітнього процесу. Ця характеристика повинна сформуватись у процесі навчання школяра та, крім системи програмних знань, вмінь та навичок, передбачає набуття досвіду діяльності й поведінкової моделі особистості [4].

Отже, в процесі вбудовування таких моделей творчої і пізнавально-дослідницької поведінки школяра у цілісну структуру власного світогляду, кожен учень набуває компетентності до смисло-ціннісного самовизначення і креативно-активної самореалізації у формах, які можуть принести значний індивідуальний успіх, а також суттєву користь громаді чи країні, в цілому.

У нашій державі актуальність упровадження в освітню практику компетентнісного підходу зумовлена *зовнішніми й внутрішніми чинниками*. До *зовнішніх чинників* належать інтенсивний соціальний, технологічний і політичний розвиток світу, що вимагає від випускника досконалого володіння такими вміннями, як: бути гнучким, мобільним та вміти презентувати себе на ринку праці; використовувати знання як інструмент для вирішення життєвих проблем; ухвалювати нестандартні рішення й нести за них відповідальність; володіти комунікативною культурою, вміти працювати в команді; вміти виходити з будь-яких конфліктних ситуацій з найменшими втратами; вміти здобувати, аналізувати та застосовувати інформацію для індивідуального розвитку і з метою самовдосконалення; бути здатним до численних альтернатив, запропонованих сучасним життям [5].

До *внутрішніх чинників* науковці цілком виправдано відносять впровадження компетентнісного підходу у зв'язку з «... кризою знаннєвої парадигми традиційної освіти, яка зумовлена змінами феномена знань та його співвідношенням із суспільною практикою (модель навчання орієнтована тільки на здобуття знань і недостатньо враховує ціннісно-мотиваційний та емоційний аспекти навчально-пізнавальної діяльності учнів), а також втратою актуальності потреби перевантажувати пам'ять» [4].

Адже затребуваним є фахівець, який не очікує чітких алгоритмічних інструкцій від керівництва, а сміливо вступає в життя із сформованим творчим досвідом.

Отже, однією з найважливіших компетентностей, якими повинні оволодіти учні є світоглядно-ціннісна мотивація до здобування нових знань і до творчої діяльності. Молода людина має на рівні особистісного світогляду перейнятися прагненням до креативної самореалізації, нестандартного вирішення проблем, повноцінного вольового самовиявлення. Лише завдяки компетентнісному підходу, який ґрунтується на діяльнісній парадигмі, школяр спроможний до світоглядно-ціннісного розвитку та самопізнання.

Слід зазначити, що на декларативному рівні в Україні багато разів проголошувалася необхідність всебічного застосування компетентнісного підходу в освіті. При цьому, в українській освітології та у педагогічній науці дослідники активно формулюють засадничі принципи набуття учнівською молоддю різних компетентностей.

Як показує аналіз літератури, динамічний розвиток сучасної педагогічної науки характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови освітнього процесу, які відображені в нормативних документах. У них, зокрема, зазначається: метою освіти і виховання має бути професійно компетентний, ініціативний, творчий громадянин, наділений почуттям обов'язку і відповідальності перед суспільством, здатний швидко адаптуватися до сучасного світу, характерними рисами якого є підвищення ролі особистості, інтелектуалізація її діяльності у контексті швидких змін техніки і технологій, неперервного експонентного зростання обсягів інформації та поновлення знань, постійного розширення й поглиблення галузей наукових досліджень [6].

Ми погоджуємося з думкою про те, що зазначені характеристики сучасних компетентностей, формування яких здатна забезпечити українська система освіти, будуть позбавлені певного фундаментально-методологічного підґрунтя, якщо не враховувати необхідність оволодіння учнівською

молоддю світоглядними компетентностями, на основі яких доцільно в подальшому вибудовувати життєтворчі стратегії [5].

У процесі визначення та вивчення ключових компетентностей нової української школи сучасна філософія освіти не лише формулює їх загальні ознаки та класифікаційні види, але й визначає методологічний і технологічний виміри проблематики, пов'язаної з модернізацією змісту вітчизняної освіти в контексті реалізації компетентнісного підходу до формування цілісного світогляду учнівської молоді [7].

Кожна з компетентностей має закономірно відповідний до неї спосіб (метод) формування, який характеризується єдністю мети, прийомів і результатів. Наприклад, методом розвитку креативної компетенції є творчо-пошукова діяльність, а результатом – розв'язання творчо-пошукових завдань, набуття учнями творчо-пошукового досвіду. Методом розвитку аксіологічної (емоційної) компетенції є ціннісно-сміслова або оцінювальна діяльність, а результатом – оціночні судження, досвід усвідомлення власних і загальнолюдських духовних та життєвих цінностей. Методом розвитку соціальної компетенції є інтерактивна (комунікативна) діяльність, засобом – інтерактивні завдання, а результатом – досвід спілкування та взаємодії [2].

Отже, для впровадження компетентнісного підходу в освітній процес з навчальної галузі «Технології» необхідно використовувати традиційні та інноваційні технології організації навчальної діяльності учнів [8]. Такий підхід спрямований на формування технологічно освіченої особистості, яка:

- підготовлена до життя і активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства;

- має сформовані життєво необхідні знання, вміння та навички ведення домашнього господарства і сімейної економіки;

- володіє компонентами інформаційно-цифрової культури;

- знає та вмie професійно самовизначитися;

- володіє навичками творчої діяльності та елементами культури праці.

З огляду на це, на уроках трудового навчання основної школи повинна здійснюватися допрофесійна і професійна підготовка учнівської молоді. З цією метою під час занять доцільно використовувати інтерактивні форми й методи навчання: самостійна й практична робота школярів, робота учнів у парах, робота в малих групах тощо.

Як показує практика, участь школярів у диспутах і дискусіях надає їм можливість вільно висловлювати власні думки, обговорювати їх з товаришами в класі, розвивати комунікативні вміння, критично і логічно мислити, розвивати увагу, пам'ять тощо. Використання інтерактивних форм організації освітнього процесу з трудового навчання («Мозковий штурм», «Мікрофон», «Навчаючи - учись», «Коло ідей», «Дизайн – аналіз» тощо) допомагає задіяти всіх учнів класу, що сприяє формуванню навичок роботи в команді, виховує толерантність, гнучкість, вміння швидко адаптуватися до ситуативних змін, розвиває впевненість у собі, надає учням можливість презентувати свої здібності та здобуті знання. Таким чином, в учнів формується соціальна, а також комунікативна компетентності [6].

У процесі вивчення програмного матеріалу з трудового навчання щодо культури українського народу, особливостей української кухні, української народної вишивки, різних видів одягу в народних традиціях, народних ремесел школярі оволодівають полікультурною компетентністю. Володіння такою компетентністю сприяє усвідомленню учнями своєї неповторності, виховує повагу до національних традицій та українського народу, сприяє виникненню таких почуттів, як патріотизм, національна гідність тощо.

Результати проведеного аналізу наукових джерел і практичного педагогічного досвіду переконують, що предмет «Трудове навчання» є важливим засобом всебічного розвитку учнівської молоді за умови, якщо заняття сплановані та організовані методично виправдано, з урахуванням вікових і фізіологічних особливостей школярів. Аналіз наукових праць, проведених лікарями, показали, що чергування практичної роботи у шкільних майстернях із заняттями в класних кімнатах зазвичай підвищує

працездатність учнів. Це відбувається завдяки зміні видів діяльності та позитивно впливає як на загальний розвиток учнів, так і на вироблення практичних вмінь та навичок у них. Під час занять з трудового навчання фізична діяльність учнів поєднується з розумовою, адже учням доводиться розв'язувати цілий комплекс творчих завдань, пов'язаних з проєктною діяльністю, зокрема й таких, як:

- конструювання виробів;
- розробка технології їх виготовлення;
- виконання математичних розрахунків під час побудови креслень викрійок, шаблонів тощо [7].

При цьому учні використовують здобуті знання з основ наук і технології матеріалів, а також набувають нового навчального досвіду. Отже, заняття з трудового навчання супроводжуються напруженою розумовою діяльністю, яка сприяє розвитку творчих здібностей школярів [7].

Крім цього, у процесі трудового навчання також створюються умови для морально-естетичного виховання учнівської молоді. Зокрема, у процесі виготовлення різних виробів учні створюють гарні й корисні речі. При цьому вони приймають участь у продуктивній праці та відчують себе учасниками виробництва. Школярі починають по-справжньому розуміти сутність і значення багатьох професій, з представниками яких вони зустрічаються в реальному житті, та поважають цих людей і роблять відповідні висновки щодо вибору своєї майбутньої професії.

Отже, навчальна галузь «Технології» у ЗЗСО сприяє оволодінню школярами ключовими та предметними компетентностями, до складу яких входять: технічний і технологічний кругозір; культура праці та побуту; самостійне і критичне мислення; розвиток особистісних якостей, які потрібні людині як суб'єкту сучасного складного виробництва та культурного розвитку суспільства, виховання відповідальності за результати власної діяльності тощо.

Результати проведеного аналізу наукових праць показали, що творчість є досить складним і своєрідним процесом, якому можна і потрібно навчитися. З цією метою необхідно виявити закономірності цього процесу, на основі яких можна розробити конкретні методи або прийоми. Пошук наукової організації творчої праці дав змогу створити нові методи розв'язання проблемних задач і вирішення проблемних ситуацій. Серед розроблених науковцями методів найбільш ефективними і відомими в сучасній дидактиці, яка займається проблемами технічної творчості є: метод мозкового штурму, метод фантазування, метод зразків, метод фокальних об'єктів, метод створення образу ідеального об'єкта та інші визнані педагогами методи розвитку творчих здібностей учнів.

Зрозумілим є те, що тільки у процесі трудових дій та операцій розкриваються здібності школярів, поглиблюються їхні знання, відпрацьовуються вміння та навички, проявляються творчі здібності. Відповідно, до трудової діяльності потрібно готувати дитину ще з перших років навчання в закладі загальної середньої освіти. У дитини необхідно виховувати любов до праці і старанність, акуратність і бережливість, відповідальність за доручену справу, повагу до людей праці.

Отже, на кожному уроці трудового навчання у 5-9 класах під час навчальних занять учні за допомогою вчителя оволодівають спеціально-предметними і ключовими компетентностями. Виконуючи різні види практичних робіт, школярі ознайомлюються з новими для них техніками та технологіями виготовлення виробів, набувають певних навичок та вмінь, тим самим розвиваючи навчально-пізнавальну компетентність [7].

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Проведене дослідження дає підстави вважати, що практична і навчальна діяльність (з переважанням дослідницького компонента) дає змогу школярам оволодівати відповідними компетентностями. Саме через творчу, продуктивну працю на уроках трудового навчання учні оволодівають програмними компетентностями.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку навчально-методичних матеріалів до уроків з трудового навчання, на яких ефективно формуються програмні компетентності учнівської молоді.

Список літератури

1. Антіпова Н. П. Сутність поняття «компетентнісний підхід» в науково-педагогічній літературі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 199. С. 28–32.

2. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів..* Київ: ПП «Фірма «Гранмна», 2013. С. 52–56.

3. Дубасенюк О. Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів / Олександра Дубасенюк // *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія* / За ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоевої. Київ: ТОВ «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. С. 253–262.

4. Заредінова Е. Р. Поняття «компетенція» і «компетентність» у контексті компетентнісного підходу в освіті. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 14. С. 181–185.

5. Ковальова Г. С., Краснянська К. А. Результати III міжнародного дослідження з оцінки якості математичної і природничої освіти. *Шкільні технології*. 2001. № 4. С. 125.

6. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / За ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 255 с.

7. Програма для ЗНЗ. Трудове навчання 5-9 кл URL: <https://www.schoollife.org.ua/onovlana-programa-2017/> (дата звернення 18.04.2020).

8. Царенко О. М. Методологічні аспекти використання мультимедійних засобів у навчальному процесі. *Науковий вісник Льотної академії*. 2017. Вип. 1. С. 213–217.